

Hankoniemen sotilasmaantieteellinen sijainti johti Suomenlahdella käytyjen sotien myötä siihen, että Ruotsi päätti rakentaa linnoituksen Hangon tasalle. Sen keskeisin osa rakennettiin Eldskärille, joka linnoituksen rakennustöiden myötä sai nimen Gustavsvärn. Massiivisen linnoituksen rakentaminen jäi kesken ja vuonna 1808 linnoitussaari siirtyi venäläisille.

Vuonna 1854 linnoitus torjui tykeillään Englannin laivaston hyökkäyksen Hangkoa vastaan. Siitä huolimatta venäläiset räjäyttivät linnoituksen elokuussa 1854.

1860-luvulla Gustavsvärn sai uuden roolin. Sinne päätettiin rakentaa Hangon satamamajakka. Pian Gustavsvärn turvasi Suomen ensimmäisen talvisataman liikennettä. Majakka toi saareen uuden elämän, joka puhkesi kukoistukseen sumusireenin rakentamisen myötä. Saaren vilkas elämä päättyi talvisotaan ja Neuvostoliiton miehitykseen.

Sotien jälkeen Gustavsvärn jäi autioksi ja rakennukset alkoivat rapistua. Saari hiljeni 60 vuodeksi kunnes vuonna 2005 Suomen Majakkaseura nousi maihin Gustavsvärniin. Saarella sijaitseva sumusireeninhoitajan talo kunnostettiin ja Gustavsvärn alkoi jälleen elää.

Tämä teos kertoo Gustavsvärnin ihmeellisen tarinan neljältä vuosisadalta. Se sisältää runsaasti harvinaisia visuaalisia arkistojen aarteita ja kauniin tuoreen kuvituksen.

Julkaisija: Suomen Majakkaseura - Finlands Fyrsällskap ry

Gustavsvärn Hangon linnoitus- ja majakkasaari

ISBN 978-952-94-1087-3

GUSTAVSVÄRN

Hangon linnoitus- ja majakkasaari

Suomen Majakkaseura – Finlands Fyrsällskap ry

Toimittanut Johanna Pakola

Sisällys

Esipuhe

Esipuhe	2
Johdanto	4
Eteläinen niemi muuntuu moneksi	8
Hankoniemen linnoitus	19
Majakan alkuvaiheet	59
Kukoistuksen aika ja suuria muutoksia	106
Autioituva majakkasaari	129
Gustavsvärn herää eloon – Suomen Majakkaseuran aika	161
Lähdeluettelo	208

Historia muodostuu paitsi vääjäämättömästä kehityksestä, myös sitä täydentävistä sattumista. Suomen Majakkaseuran päätyminen Gustavsvärnin, entisen Eldskärin, isännäksi kuuluu jälkimmäisiin. Se oli epätodennäköistä, mutta niin kuitenkin tapahtui.

Gustavsvärnissä toimineet Ruotsin ja Venäjän vallan aikaiset päälliköt sen paremmin kuin majakan pitkäaikaiset vartijatkaan tuskin koskaan kuvittelivat, että saarta joskus tulevaisuudessa miehittäisi joukko majakkahistorian vaalimisesta kiinnostuneita ihmisiä. Ilman heitä Gustavsvärn olisi enää ehkä vain hylätty kallioluoto, josta viimeisetkin ihmisen merkit vähitellen katoaisivat.

Mitä kauemmin Suomen Majakkaseura on Gustavsvärnillä ollut, sitä polttavammaksi on tullut tarve kertoa Gustavsvärnin tarina. Saaren historiaa ei ole ennen kerrottu siten, että saari olisi ollut keskiössä, vaikka tarina onkin hyvin mielenkiintoinen. Tarina saaresta, joka rakentui 1780-luvun lopussa ja lähes hiipui pois 2000-luvun alussa. Gustavsvärn on saari, jota on hallinnut kolmen eri valtion sotaväki ja lopuksi itsenäisen Suomen majakkalaitos.

Gustavsvärnin tarina on liittynyt monessa kohdassa Euroopan suureen kaareen, sotiin sekä tekniikan ja liikenteen kehitykseen. Tämän kaiken ja monien ihmiskohtaloiden selvittäminen yhdessä kirjassa oli haasteellinen tehtävä, jonka joukko majakkaseuralaisia otti vastaan yhteistyössä historiankirjoituksen ammattilaisen, tietokirjailija Johanna Pakolan kanssa. Lopputuloksena on tarina Hangon majakka- ja linnoitusaaaresta Gustavsvärnistä, saaren historian viitekehyksellä täydennettynä. Tekijät toivovat, että tämä kirja

Gustavsvärn heinäkuussa 2018. Kuva: Pekka Väisänen

täyttää yhden puuttuvan palan Suomen ja Hangon historiasta sekä nostaa Gustavsvärnin sille kuuluvaan arvoonsa historiallisena muistomerkkinä niin sota- kuin majakkahistoriassa.

Sotien historiasta ja koko kirjan toimitustyöstä vastanneen Johanna Pakolan lisäksi tekijäryhmän ytimen ovat muodostaneet Tommi Heinonen (kuvatoimittaja), Kaj Lyytinen (majakan historia), Sören Österberg (majakan historia) sekä Pekka Väisänen (projektin johto, arkistotyö sekä vuosien 1969–2018 historia). Kirjan kauniit uudet guassit on tehnyt prosessin edetessä taiteilija-kuvittaja Sirpa Hammar. Käännöstoissa ovat avustaneet Aimo Jokela, Victoria Kovaleva, Anna Paljakka ja Inna Sokolova. Lisäksi työhön ovat osallistuneet Merja Haglund (merikartat) ja Minna Toriseva (digitaalisen aineiston puhtaaksikirjoitus). Työtä on tukenut Suomen Majakkaseuran hallitus.

Työn valmistuminen kahdeksassa kuukaudessa on ennen kaikkea Johanna Pakolan ja kirjan upeasta visuaalisesta ilmeestä vastanneen graafikko Jussi Leppäsen ansiota. Prosessi eteni maaliin ajallaan vaikka aikataulu oli hyvin tiukka. Kirja päätettiin saada valmiiksi Gustavsvärnin majakan 150-vuotisjuhliin marraskuussa 2018, ja niin myös tapahtui.

Tekijät haluavat kiittää erityisesti kirjaan panoksensa haastattelun tai materiaalien muodossa antaneita majakanvartioiden sukulaisia ja muita henkilöitä. Lisäksi lämpimät kiitoksemme John Nurmisen säätiölle, Hangon Museolle, Museovirastolle, Tukholman Krigsarkivetille, Kansallisarkistolle, Kansalliskirjastolle sekä muille arkistoille lämpimästä suhtautumisesta ja avusta kirjamme tekemiseen, sekä Uudenmaan Kulttuurirahastolle, joka on tukenut hanketta taloudellisesti.

Pekka Väisänen
Suomen Majakkaseura – Finlands Fyrsällskap ry

Ehrensvärd seurueineen tutkimusretkellä

Linnoitustyöt käynnistyvät

Linnoitustöitä jatketaan Krimin sodan johdosta. Gustavsvärn taistelee englantilaista laivasto-osastoa vastaan.

Merilinnoitus lakkautetaan tarpeettomana

Majakka-aika alkaa. 1. majakka muurin kupeeseen ja loistonhoitajalle talo.

Gustavsvärniin sijoitetaan sumusireeni ja rakennetaan sen hoitoa varten talo

Hangon vuokra-aika, Gustavsvärn siirtyy Neuvostoliiton haltuun

Suomen Majakkaseura saapuu saarelle ja aloittaa kunnostustyöt

Saareen tulee sähkö

1747 1789 1792 1793 1799 1801 1808 1811 1854 1854 1868 1888 1900 1939 1940 1941 1949 1951 1979 2005

Eldskär saa nimen Gustavsvärn

Kaarle-herttuan käsky rakentaa linnoitus

Linnoitustyöt keskeytetään

Linnoitustyöt jatkuvat uudelleen

Venäläiset linnoituksen isänniksi 21.3.1808

Gustavsvärn räjäytetään tarpeettomana 27.8.1854

Toinen majakka rakennetaan

Vakinainen asutus päättyy talvisodan syttymiseen

Hanko ja Gustavsvärn palautuvat Suomelle

Uusi majakkatorni rakennetaan

Nautofoni poistetaan käytöstä

Suuren Pohjan sodan (1700–1721) alla Ruotsi kasvatti kuninkaansa Kaarle XIII johdolla laivas- toaan ja vahvisti näin pohjoisen Itämeren hallintaa. Sodan alkuvuosina Kaarle XIII torjui hyökkääjät, mutta vuonna 1704 hänen taktikointinsa virhear- vion seurauksena tilanne Itämeren herruudesta alkoi kääntyä Ruotsille tappiolliseksi. Venäjällä oli rakennettu saaristotaisteluihin erinomaisen sovelias kaleerilaivasto, eivätkä Ruotsin laivaston fregatit ja linjalaivat kyenneet operoimaan riittävän tehokkaasti saariston suojissa tomivia kaleereita vastaan. Amiraliteettikollegio sai Suomenlahdelta pyyntöjä käynnistää vastaavien, saaristotaisteluihin kykenevien alusten rakentaminen pikimmiten, mutta kollegion yliamiraali luotti olemassa olevaan linjalaivastoonsa ja antoi määräyksen kasvattaa linjalaivojen ja fregattien määrää entisestään. Vasta vuonna 1714 Kuninkaalliselle laivastolle valmistui ensimmäiset kaleerit, mutta niitä oli auttamattoman vähän verrattuna vastustajaan.

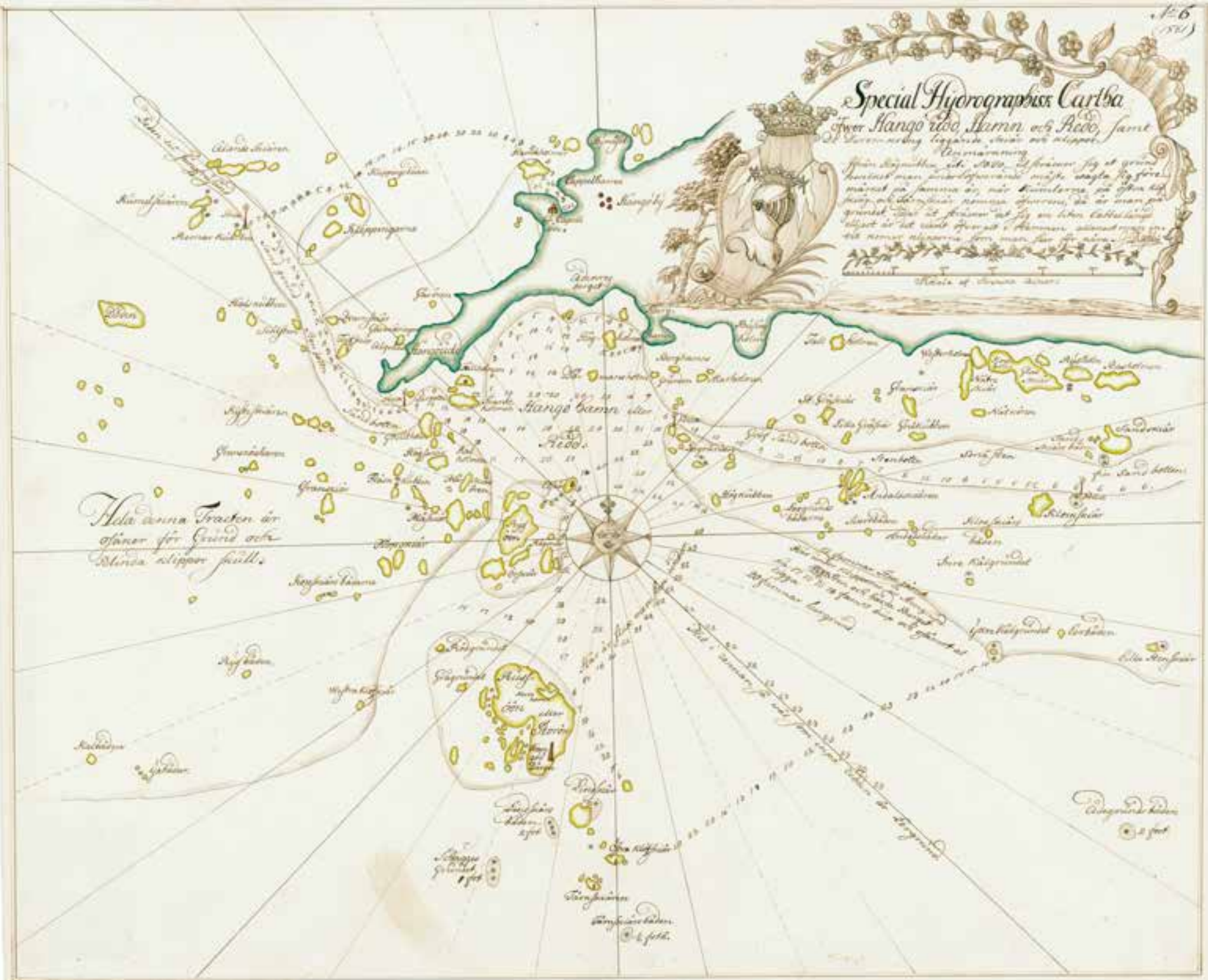
Venäjän kaleerilaivasto niitti tuhoa ja valtasi Itämeren rannikkokaupunkeja yksi toisensa jäl- keen. Suomen rannikko Helsinki mukaan lukien oli valloitettu vuoteen 1713 mennessä ja Venäjän laivaston suunta oli kohti Ruotsia. Ruotsin linja- laivasto määrättiin huhtikuussa 1714 estämään Venäjän kaleerilaivaston etenemistä kohti länttä. Eteneminen pyrittiin pysäyttämään Hangon tasalla, sillä Hankoniemi oli maantieteellisesti tähän ope- raatioon paras paikka. Suunnitelma ei kuitenkaan toiminut ja tuulista riippuvainen Kruunun laivasto kellui peilityynellä merellä venäläisen kaleerilaivas- ton kahdenkymmenen aluksen lipuessa soutu- en Hankoniemen sivuitse niemen toiselle puolelle. Mikäli Bruneskärissä olisi yhä ollut sinne rakennetut kenttävarustukset, olisi venäläisten eteneminen kyetty todennäköisesti estämään tai ainakin han- kaloittamaan operaation toteutusta.

Riilahden taisteluna tunnettu tapahtuma- ketju, johon edellä mainittu kaleerilaivaston siirtyminen liittyy, ajoittui heinäkuun 27. päivään ja taistelun tuloksena Ruotsin linjalaivasto hävisi taistelun venäläisiä vastaan. Voimasuhteet tais- telussa olivat hyvin epätasaiset: ruotsalaisia oli noin tuhat ja venäläisiä nelisentuhatta. Taistelu on jäänyt vahvasti historiankirjoihin, sillä vaikka kaikkiaan kyse oli vain muutaman tunnin mittai- sesta taistelusta, oli se ensimmäinen kerta kun Venäjän laivasto löi Ruotsin laivaston. Tappiosta huolimatta Suuri Pohjan sota jatkui vuosia ja lopulta Uudenkaupungin rauhassa 1721 Ruotsi joutui luovuttamaan Venäjälle suuria alueita, näiden mukana kaikki Suomen alueella olemassa olleet linnoituksensa.

Rauhanteon jälkeen uudessa tilanteessa alettiin harkita laivasto-osaston sijoittamista Suomen rannikolle. Ensimmäinen asiaa pohti- nut komissio toimi vuodesta 1739 alkaen ja sen ehdotuksena oli merilinnoituksen rakentaminen Helsinkiin. Vuonna 1745 valtaneuvokselle jätettiin toisen komission ehdotus, jossa linnoitus ehdo- tettiin rakennettavaksi Degerbyhyn. Kolmannessa komissiossa yhtenä jäsenenä oli Augustin Eh- rensvärd ja tämä komissio esitti päälinnoitusta Helsinkiin ja rajalinnoitusta Degerbyhyn. Yhtenä vaihtoehtoisena sijoituspaikkana esille nostet- tiin myös Hankoniemellä sijaitseva Tvärminne.

Hangon alueen ja Hangon redin merikartta 1700-lu- vulta. Kartan mukaan Gustavsvärnillä eli Eldskärillä näyttää olleen tunnusmajakka tai muu merimerkki. Russarön pooki on merkitty selvästi.

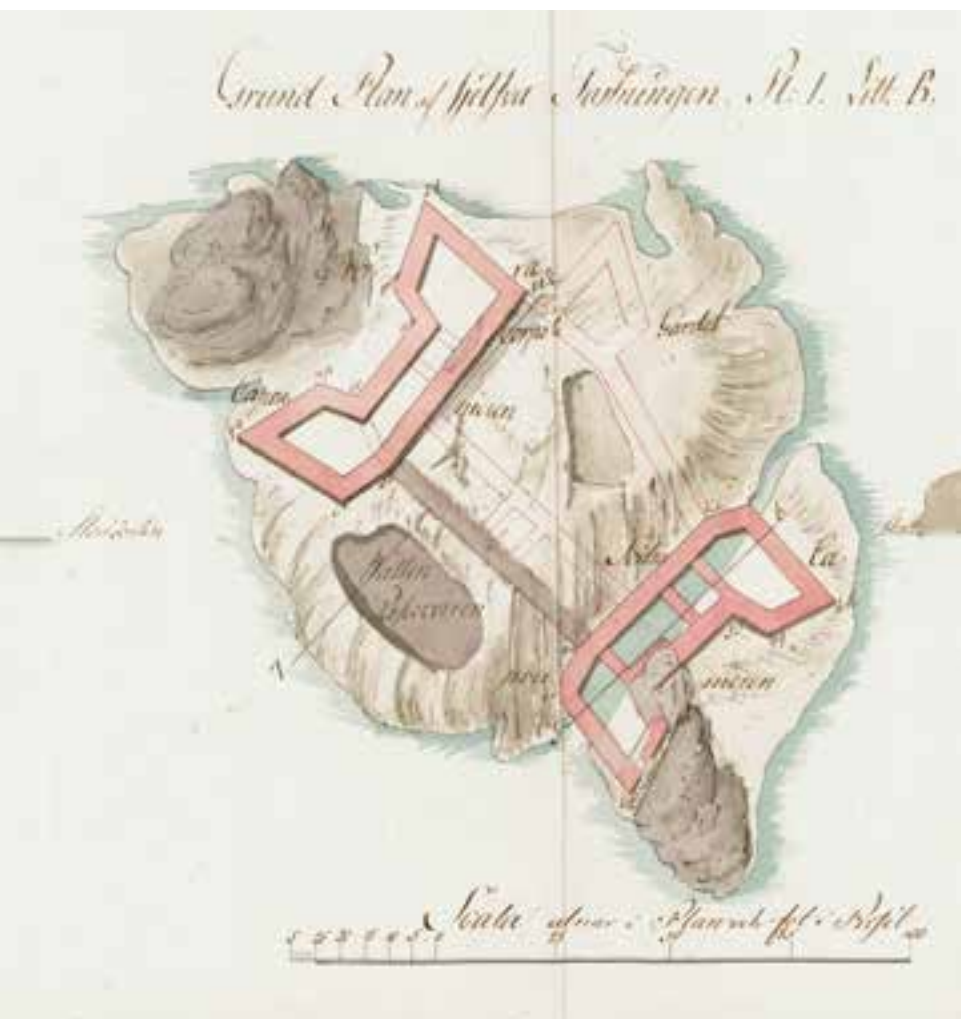
Krigsarkivet, Sjökarteverket, Hydrografiska karter D 12. 99

Hankoniemen linnoitus

Taitelijan näkemys Gustavsvärnistä venäläisaikana 1820-luvulla. Tykit
sijaitsivat puisilla ampumatasoilla. Kasarmit sijaitsivat muurien ulkopuo-
lella nykyisen sataman paikalla. Linnoituksen portti oli kasarmien vieressä.
Sirpa Hammar 2018

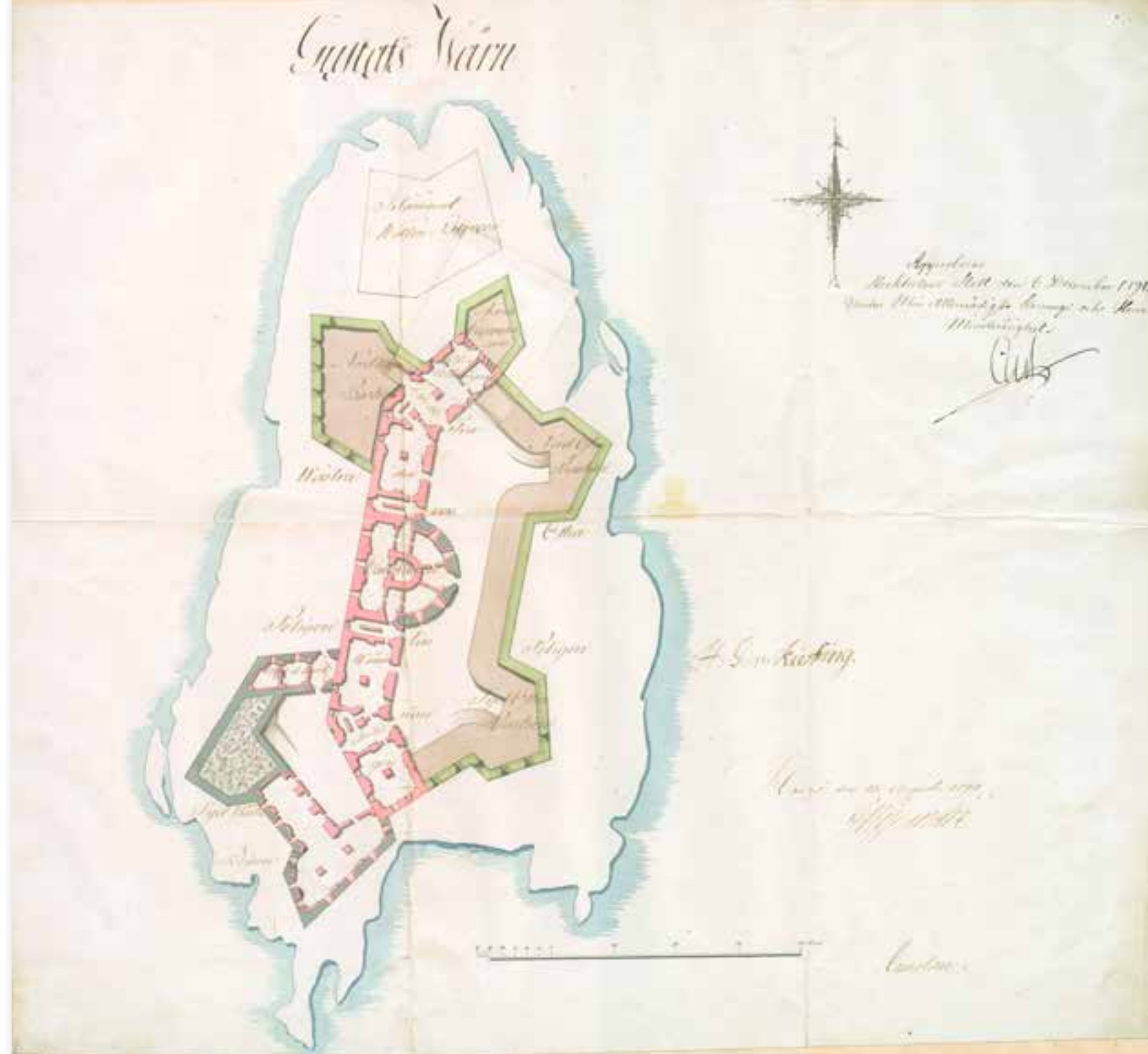
*Piirustus Gustaf Adolfin rakennustöiden etenemisestä 30.syyskuuta 1793 mennessä.
Krigsarkivet, SFP, Finland, Hangö 23*

Oikealla kapteeni Carl Nycanderin uusittu suunnitelma vuodelta 1794, jonka mukaan Gustavsvärniä alettiin linnoittaa. Suunnitelman on hyväksynyt allekirjoituksellaan silloinen hallitsija Kaarle-herttua. Krigsarkivet, SFP, Finland, Hangö

lähes kolmenkymmenen metrin korkeuteen kurot-
tuva pyöreä kolmikerroksinen tykistötorni⁵. Sen
jykevyyttä kuvaa seinien paksuus: ulkotornin seinien
oli luonnosteltu olevan yli kolmen metrin vahvuisia ja
sisemmän tornin seinien vahvuudeksi olisi tullut yli
kaksi metriä. Saaren pohjoisosaan oli suunnitteilla
sarvilinnoitus johon olisi sijoitettu juomavesiallas,
keittiö ja leipomo⁶.

Vuonna 1794 linnoituksen suunnitelmaa muutettiin ja muun muassa Gustavsvärniin suunniteltu sarvillinnoitus poistettiin suunnitelmista. Linnoituksen maamerkiksi kohoavaa tornia muutettiin siten, että pyöreän muodon sijasta sen lännenpuoleinen seinämä muutettiin suoraksi ja ylin kerros avoimeksi tasan- teeksi, jonne kyettäisiin sijoittamaan tykkejä⁷. Työt jatkuivat vuoteen 1797 asti, jolloin Nycander vastaanotti käskyn rakennustöiden keskeyttämisestä. Merkittä- vänä syynä tälle oli varojen puute. Keskeytyskäskyyn mennessä Gustavsvärnin bastionien avopatterit sekä bastionin ja kurtiinin muurit olivat melko valmiita, kasarmia tai tykistötornia ei oltu ennätetty vielä rakentaa. Gustavsvärnin töitä jatkettiin vielä kahden vuoden ajan kunnes vuonna 1799 Hangon linnoituksen rakentaminen pysähtyi kokonaan.

Gustaf Adolfin linnottaminen oli täysin kesken. Saarelle alettiin rakentaa neljää pientä bastionia kurtiinimuureineen⁸. Paras ratkaisu saarelle olisi ollut korkea tykistötorni, mutta rahavarojen niukkuus oli jo tiedossa. Tornin sijasta Gustaf Adolfille luonnosteltiin kaksikerroksinen kurtiini, jonka yläkerrassa olisi ollut yhdeksän tupaa ja alaosa olisi hyödynnetty varastoina. Linnakkeen vahvuus sotatilanteessa olisi ollut noin 30 upseeria ja aliupseeria sekä kolmisensataa miestä. Gustaf Adolf jakautui osittain kahdelle eri saarelle, Yttre Lergrundiin 50 metrin päähän Lergrundista valmistui jokunen varastorakennus ja paja. Saaresta käytettiinkin nimitystä Pajasaari.

Venäläinen piirros Hangon linnoituksesta heti venäläisen kauden alusta vuodelta 1809. Kansallisarkisto

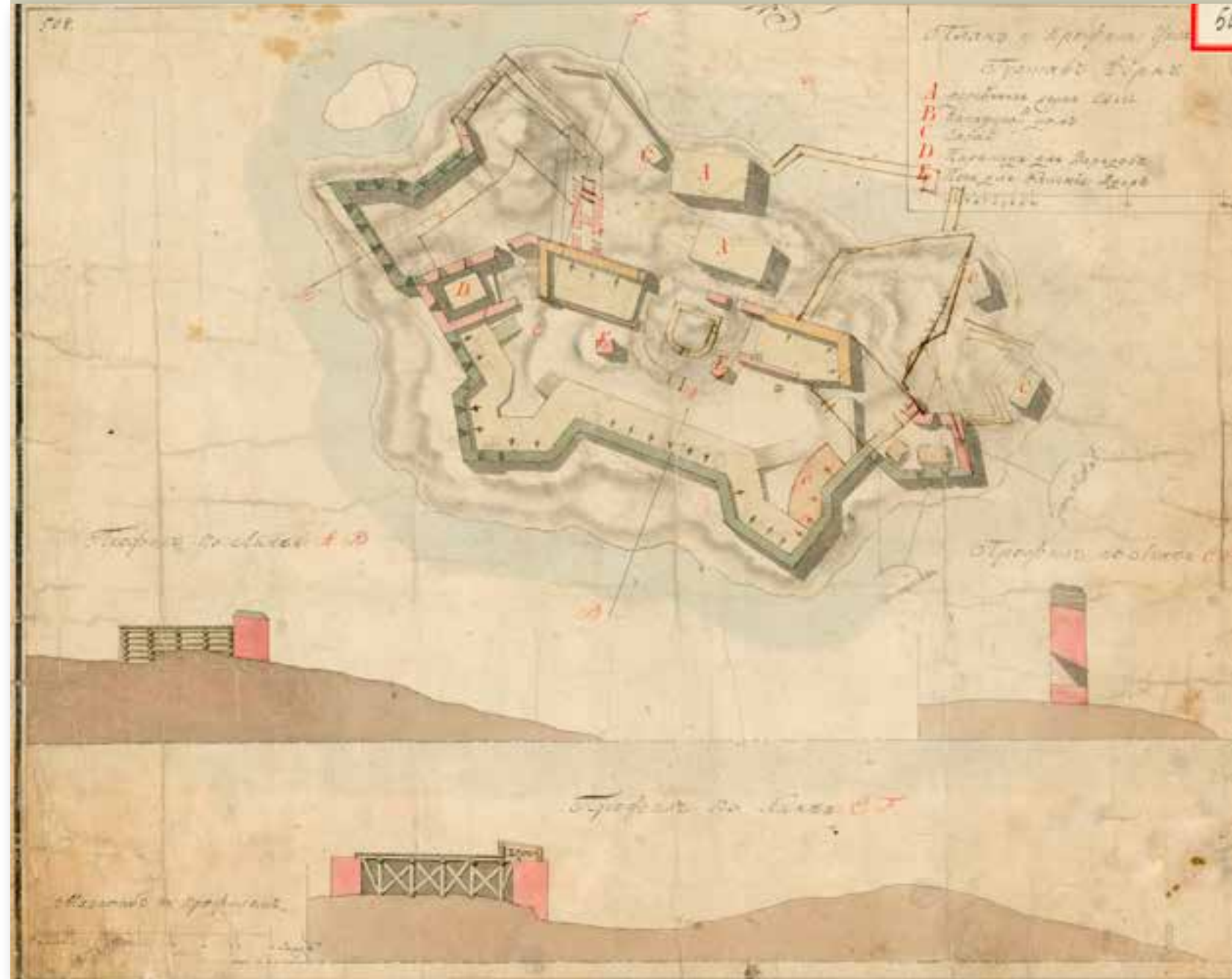
Haminan rauhasta Itämaiseen sotaan

Suomen sodan päättäneessä Haminan rauhassa 17.9.1809 Suomi siirtyi osaksi Venäjää ja Hangon linnoitus palasi sotaa edeltäneeseen hiljaisuuden ja ylläpidon, ei niinkään kehittämisen aikaan. Linnoituksessa oli noin 400 miestä, mutta toiminta keskittyi alkuvaiheessa lähinnä majoitusolojen parantamiseen. Linnoituksen kokonaisvahvuus putosi Euroopassa käytyjen Napoleonin sotien päättymisen jälkeen noin kahteensataan mieheen. Hiljaista kautta jatkui aina 1850-luvun tuntumaan asti, joskaan hiljaisuus ei tarkoittanut täyttä toimitto- muutta. Varustukset tykkeineen jäivät lähes kokonaan vaille ylläpitoa, mutta Hangon alueelle kohosi useita majoitus- ja varastotiloja venäläisten toimesta.

Eräiden arvioiden mukaan Kuningattarenuvooren alueella oli yli kaksikymmentä rakennusta, näistä moni oli venäläisten rakentama. Elämä Hangossa soljui normaaliin tapaan ja linnoituksen sotilaiden ja paikallisten välille syntyi paljon kanssakäymistä, myös useita avioliittoja.

Linnoituksen vahvuus oli parinsadan miehen luokkaa myös vuonna 1853, jolloin syttyi uusi sota. Vahvuudesta noin puolet oli tykistökoulutuksen omaavia, puolet vastasi linnoituksen muista töistä. Huonolle hoidolle jätettyjä linnakkeita ja niiden lähes ruostuneita tykkejä alettiin kiireesti kunnostaa. Meijerfeldtin muuria pidennettiin ja Gustaf Adolfin ampuma-aukoista osa muurattiin umpeen muurin vahvistumiseksi. Lisäksi uusia tykkejä kuljetettiin Hankoon niin meritse kuin maitse ja Vanhaan Tullisaareen sekä Skansholmiin sijoitettiin kenttälinnoitettua tykistöä. Kuningattarenuvoorelle sijoitettiin 22 tykkiä ja komentopaikkana toimivan linnoituksen taakse rakennettiin paaluaste¹⁰.

Hanko oli lähes kaikissa sodissa ollut hyökkääjän kiinnostuksen kohteena ja venäläiset varustautuivat uhkaan linnoittamisen ohella kohottamalla vahvuuksia. Linnoituksen vahvuus kohosi aiemmasta 200 miehen vahvuudesta lähes tuhannella miehellä. Hangon alueelle sijoitettiin myös sekä jalkaväkipataljoona että kenttätykkiosasto, näiden yhteisvahvuus oli niin ikään noin tuhat miestä, joten yhteensä Hankoniemellä oli yli 2000 sotilasta. Vuonna 1854 kesällä vahvuudet olivat lähes samaa luokkaa. Gustavsvärnin vahvuus oli 208 miestä, Gustaf Adolfin vahvuus oli 94 miestä, Meijerfeldtin vahvuus 72, Kuningattarenuvooren patterien 207 miestä, Vanhan Tullisaaren 99 miestä ja Skansholmin 122 miestä. Kokonaisvahvuus oli 802 miestä, heistä oli 12 upseeria, 35 aliupseeria ja 755 miehistöä. Lisäksi oli noin 350 huolto- ja muissa tehtävissä toimivaa miestä sekä tuhatkunta krenatöörirykmentin miestä.

Gustavsvärn kauniissa venäläispiirroksessa, joka on tehty lintuperspektiivistä. Piirroksessa näkyvät mm. tykistön sijoittelu ja sotilaskasarmit rannassa. Rakentamatta jääneen bastionin paikka ja sataman aallonmurtaja on hahmoteltu käsin piirokseen. Kansallisarkisto

Gustavsvärnin taistelu 23. toukokuuta 1854. Brittiläiset HMS Dragon ja HMS Magicienne pommittavat Gustavsvärniä, joka vastasi tuleen ja karkotti tunkeutujat. Maalaus: Antoine-Leon Morel-Fatio. Anne S.K. Brown Military Collection, Brown University Library / John Nurmisen Säätiö

*Gustavsvärnin "uusi" majakka, joka rakennettiin vuonna 1888. Ranskalainen loistokoju asennettiin majakan-
vartijan talon katolle. Majakan terassilla näkyy ihmisen
hahmo. Oikealla olevan makasiinin rakennusvuosi ei ole
selvillä. Liikennevirasto*

yleensä sumukello kuuluu 1-2 mailia, mikä ei riitä Gustavsvärnillä. Lehdessä nostettiin esiin ajatus siitä, että s/s Nidaroksen haaksirikko marraskuussa 1891 olisi ehkä voitu välttää, mikäli Gustavsvärnissä olisi ollut sumusireeni.

Vähitellen alkoi myös Laivanpäällikköyhdistys olla sitä mieltä että kello ei riitä vaan Gustavsvärniin tarvitaan kunnan sumusireeni. Myös Luotsilaitos painotti uudestaan sumusireenin tarpeellisuutta mutta ryhtyi asiassa vielä lisätutkimuksiin. Asian käsittely tuntui jatkuvan loputtomasti, lähes 1890-luvun loppuun asti. Elämä Gustavsvärnissä jatkui ilman sumusireeniä. Vuonna 1895 oli jäätilanne saaren ympärillä niin vaikea että Luotsilaitoksen johtaja Nikolai Sjöman ja insinööri Ernst Andersin olivat läsnä kun jäät räjäytettiin dynamiitilla. Koe todettiin onnistuneeksi.

Gustavsvärnin sumusireeni oli varsinainen ongelma ja kirjeenvaihto eri instanssien välillä jatkui. Kiistelyn aiheena oli järjestelmän toimintaperiaate: vaihtoehtoina oli höyryllä tai petrolimoottorilla toimiva sumusireeni. Esiin nostettiin myös se, että ehkä kello sittenkin riittäisi. Keskustelujen ja kirjeenvaihdon myötä todettiin, että höyryllä toimiva sumusireeni tarvitsi 35-40 minuuttia saavuttaakseen toimintavalmiuden kun taas polttomoottorilla toimivalla koneistolla voitiin hyvin nopeasti kehittää sireenin tarvitsemaa paineilmaa, paljon nopeammin kuin höyryllä tai lämminilmakoneella. Eri järjestelmissä käytettiin myös akkuja, jotta sireeni saataisiin heti toimimaan. Ranskasta kerrottiin että sielläkin alettiin vähitellen käyttää petrolimoottoreita, kunhan tekniikka kehittyi ja petrolin hinta laski. Suurissa majakkamaissa Englannissa, Skotlannissa ja Norjassa käytettiin jo petrolimoottoreita. Kirjeenvaihdossa hämmästeltiin myös sitä, miksi Suomessa, jossa venäläinen petroli oli edullista, ei voitaisi hankkia lisää petrolimoottoreita. Petrolimoottori sumusireenissä ei ollut Suomessakaan uusi keksintö: majakkalaiva Helsingkallan käytti sumusireenissään jo 1890-luvulla petrolimoottoria

Vähitellen tultiin vakuuttuneiksi englantilaisen Pulsometer Engineeringin laitteesta. Yritys sai tehtäväkseen valmistaa Gustavsvärniin sopivat laitteet. Samalla selviteltiin myös miten erikokoiset sireenit kuuluvat minkälaisissa sääolosuhteissa. Parhaaksi todettiin järjestelmä jossa oli kaksoisääni. Ensin kuului matala ääni kahden sekunnin ajan, sitten yhden sekunnin hiljaisuus, sitten korkea ääni kahden sekunnin ajan, jonka jälkeen

Sumusireenin teho huomattiin koekäytössä liian pieneksi. Äänen vahvistamiseksi sireeniin lisättiin torvi, jonka ympärille rakennettiin myöhemmin puurakenteinen suoja. Kuva vuodelta 1900. Kansallisarkisto

Kukoistuksen aika ja suuria muutoksia 1918-1944

Taiteilijan näkemys: Gustavsvärn 1920-luvun alkuvuosina. Majakkasaari eli kukoistuskauttaan. Majakanvartijat Otto Sandblom ja Otto Wiklund rakensivat saareen ahkerasti pieniä rakennuksia eri tarkoituksiin. Majakka ja sumusireeni olivat alkuperäisessä asussaan. Saarella oli paljon lapsia, ja hankolaiset kävivät siellä retkillä.
Sirpa Hammar 2018

Sirpa Hammar 2018

Eräs 1920-luvun ilmiö merellä oli pirtun salakuljetus. Tavallaan se kosketteli myös Gustavsvärniä. Lehdissä on useita mainintoja pirtuveneiden kiinniottamisesta sekä Bengtskärin että Gustavsvärnin vesillä. Hangon käräjäoikeus etsi Hufvudstadsbladetin mukaan omistajaa muun muassa 10 545 litralle erilaisia alkoholijuomia. Juomat oli korjattu merestä talteen pääosin Inkoosta, Morgonlandetin lähistöltä, Bromarvista, Tammisaaresta sekä 1720 litraa Gustavsvärnin läheltä. Marraskuussa 1929 jäi virolainen pirtuvene kiinni tullilaiva Eckerön apuveneeseen HV 74:n valvontamatkalla Gustavsvärnin edustalla. Tämä Dan-niminen purjealus oli kotoisin Virosta ja siinä oli kolmen virolaisen lisäksi hankolainen kalastaja, joka toimi veneen luotsina. Veneestä löytyi tarkastuksessa 10 000 litraa pirtua, viinilaatikko ja konjakkilaatikko. Miehet kertoivat että lasti oli ollut tarkoitus purkaa yöllä Tulliniemessä. Yksi miehistä,

Otto Wiklundin jäämistöä Gustavsvärnistä:
Majakankartijan kiikarit ja kaukoputki sekä
hylkeennahkainen metsästyslaukku.
Kuva: Tommi Heinonen

Yllä: Poliisi on tehnyt
takavarikon pirtuvenee-
seen. Kuva 1920-luvun
lopulta. Työväen Arkisto

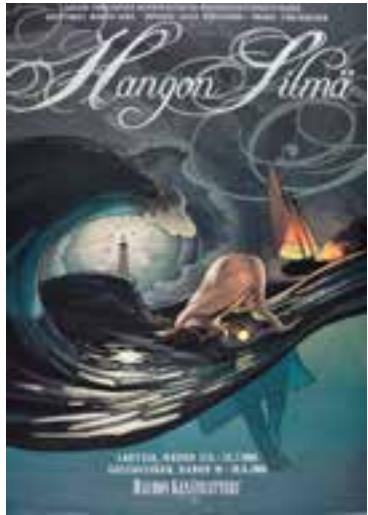
haapsalulainen Anders Appelblom kertoi saaneensa tehtävän virolaiselta merikapteenilta joka itse sairastui. Veneen oli määrä tavata virolainen pirtulaiva Porkkalan edustalla. Vene lähtikin Tallinnasta illalla ja kohtasi pirtulaivan seuraavana aamuna. Pirtulaivan kyydissä oli pirtua ja postia jotka piti saada maihin Hangossa ja kuljettaa maitse Turkuun. Kun virolaiset saapuivat Gustavsvärnin edustalle, kohtasivat he siellä kalastaja Lindqvistin ja pyysivät tätä luotsaamaan pirtuveneeseen Tulliniemeen. Lindqvist oli tähän valmis 500 markan korvauksesta. Puoli tuntia tämän

jälkeen partiovene pysäytti aluksen. Appelblomin mukaan pirtulaivan miehistö pakkasi tavarat hänen kipparoimaan veneeseen ilman että hän tiesi mitä se oli. Toinen miehistön jäsen puolestaan kertoi olleensa vain matkustaja ja matkalla Helsinkiin. Myös kolmas veneessä ollut mies oli tietämätön pirtulastista, eikä kalastaja Lindqvist ollut nähnyt peitettyä lastia. Virolaiset saivat kukin 2250 markan sakot ja Lindqvist 1000 markan sakon. Alus ja lasti tuomittiin valtiolle menetetyiksi.⁵

Gustavsvärn herää eloon – Suomen Majakkaseuran aika

Sigrid Hammar 2018

*Hauhon
kesäteatterin
Hangon Silmä
-esityksen
juliste (2006).
Kuva: Tommi
Heinonen*

*Säveltäjämestari Lasse Mårtenson oli läsnä Hangon
Silmä -näytelmän esityksessä Gustavsvärnissä elo-
kuussa 2006. Keskustelukumppanina Majakkaseuran
Martti Kovalainen. Kuva: Pekka Väisänen*

Tapahtumia Gustavsvärnissä

Kesällä 2005 Majakkaseura toi Suomeen perinteen kansainvälisen majakka-päivän viettämisestä majakoilla vuosittain elokuun kolmantena sunnuntaina. Mukaan saatiin heti useita majakoita. Seura itse alkoi järjestää majakkapäi-vätapahtumaa ”omassa paikassaan” Gustavsvärnissä. Jo tuolloin yleisöä tuli majakkapäivään ympäri Etelä-Suomen. Alun noin sadasta vieraasta päästiin nopeasti yli kahteensataan vieraaseen. Tulijoille järjestettiin opastus ja kah-vitus. Vieraille jäi saarella myös omaa aikaa. Vuonna 2018 majakkapäivään osallistui Gustavsvärnissä ennätyselliset 330 vierasta. Majakkapäivä järjes-tetään yhteistyössä paikallisen vesibussiyrityksen kanssa. Alun muutamasta talkoolaisesta on tultu pariinkymmeneen talkoolaiseen, jotka huolehtivat majakkapäivänä vieraista.

Vuonna 2006 keskiahmäläinen Hauhon kesäteatteri oli ottanut ohjelmis-toonsa Sakari Topeliuksen näytelmän Hangon Silmä, johon Lasse Mårtenson oli luonut musiikin. Elokuussa 2006 kansainvälisenä majakkaviikonloppuna Hauhon kesäteatteri esitti Majakkaseuran kutsumana musiikkinäytelmän kahdesti aidossa majakkaympäristössä Gustavsvärnin majakkatornin vieressä. Paikalle saapui myös säveltäjä Mårtenson.

*Hangon Silmä -musiikkinäytelmän hauholaiset näyt-
telijät ryhmäkuvassa elokuussa 2006. Oikealla Lasse
Mårtenson. Kuva: Pekka Väisänen*

*Näytelmän rekvisiitaksi kannettiin rannasta tukeva
puinen vene. Kuva: Pekka Väisänen*

Gustavsvärn nyt ja tulevaisuudessa

Suomen Majakkaseuralla on ollut jalansija Gustavsvärnissä vuodesta 2005. Tuona aikana majakka- ja linnoitussaarta on tehty tunnetuksi sekä itse saarella että muualla. Seura on halunnut tuoda esille sen kokonaisuuden, jonka Gustavsvärnin rikas historia muodostaa. Asumattomasta kallioluodosta tuli ensin linnoitussaari ja sitten raunio, jonne kohosi uusi, Hangon ja Suomen merenkululle välttämätön satamamajakka. Majakka loi elämää saarelle ja pohjaa 1920-luvun idyllille, jolloin saarella asui parhaimmillaan yli kaksikymmentä ihmistä. Lasten tulo kouluikään aikaansai sen, että Gustavsvärnin väki alkoi vähentyä. Toinen maailmansota sinetöi vääjäämättömän kehityksen ja saari autioitui. 1950-luvun alussa majakka automatisoitiin eikä saarella tarvittu enää kuin yksi radiomajakan hoitaja, joka hänkin asui toisaalla.

Sotahistorian näyttämönä Gustavsvärn vertautuu monin tavoin Suomenlinnaan: Gustavsvärn on ollut tavalla tai toisella mukana sodissa 1788-1790, 1808-1809, 1853-1856, 1914-1918 ja 1939-1944. Vuodet 1940-1941 Gustavsvärn oli Neuvostoliiton miehittämä.

Vaikka matkailu saarella onkin kasvusuunnassa, on myös uhkakuvia. Gustavsvärnin tulevaisuus riippuu paljolti siitä, mitä jäljellä oleville muureille tapahtuu. Jos etelä- ja pohjoispään bastionien annetaan luhistua lopullisesti, ei Gustavsvärnistä ole enää sellaiseksi nähtävyydeksi jota ihmiset tulevat ihailemaan. Merkkejä historiasta on siinä tapauksessa liian vähän. Pelkkä vaatimaton majakka ei riitä houkuttelemaan kävijöitä saareen: tarvitaan sekä majakka että muurit. Tämä ymmärrettiin Hangossa jo 1920-luvulla, mutta toisen maailmansodan jälkeen Gustavsvärn vaipui unohdukseen. Gustavsvärnin muurit ovat murentuneet myös Majakkaseuran aikakaudella silminnähden, vaikka seura on muun muassa oma-aloitteisesti poistanut pihlajia ja niiden juuria muureilta ja muurikivien välistä. Pihlajan juuret murentavat muureja työntäessään juurensa kivien väliin. Eteläisen bastionin ampuma-aukot ovat suurentuneet kivien pudottua niiden reunoilta. Lopullinen romahdus näissä aukoissa voi tapahtua milloin tahansa. Muuri on murentunut pahimmin sieltä mistä muureja saumoihin valuilta vedeltä suojaava turvekerros on kadonnut. Tulliniemen linnustonsuojelualueen hoito- ja käyttösuunnitelmassa Gustavsvärniä luonnehditaan houkuttelevaksi kohteeksi, mutta tämänhetkisen suunnitelman mukaan:

Gustavsvärn heinäkuussa 2018. Kuva: Pekka Väisänen

